

ÚSTŘEDNÍ ZEMĚDĚLSKÁ A LESNICKÁ KNIHOVNA V PRAZE V OBDOBÍ POSLEDNÍCH 50. LET

Ivo Hoch, Ústřední zemědělská a lesnická knihovna v Praze

Máme-li se zamyslet nad historií Ústřední zemědělské a lesnické knihovny, je nutno se vrátit až do období po první světové válce, kdy se nový československý stát zaměřil na důležitost vzdělávání a osvěty co nejširších vrstev obyvatelstva všech oblastí včetně zemědělství. Místem, kde bylo možno tyto snahy v oblasti zemědělství realizovat, se stal nově postavený Dům zemědělské osvěty a založení Československé akademie zemědělské, jejíž ustavující valné shromáždění se konalo 28. prosince 1924. Za jeden z prvních úkolů si tato nově ustavená akademie určila instalování ústřední vědecké knihovny a čítárny. 13. ledna 1927 byla zpřístupněna čítárna a o rok později byla Ústřední slovanská zemědělská knihovna slavnostně otevřena pro veřejnost. Největší rozkvět v dosavadní historii knihovny znamenala 30. léta. Knihovna se přestěhovala do nových prostor, plnila funkci ústřední knihovny pro zemědělství, byla rozšířena mezinárodní výměna publikací a význam Ústřední slovanské zemědělské knihovny přesáhl národní úroveň. V roce 1936 byl pro knihovnu podle dobové zprávy (cituji) „opatřen přístroj na pořizování kopií stránek a obrázků starých knih, které nelze půjčovat“ (konec citátu). I v této oblasti se knihovna tehdy pohybovala v čele technického pokroku a zaváděla techniku pro kvalitnější uspokojování informačních potřeb svých čtenářů.

V době druhé světové války knihovna pokračovala ve své činnosti v omezené míře. Po osvobození byly okamžitě napravovány škody z válečného období.

Po roce 1948 pokračovala knihovna setrvačností ještě nějakou dobu ve své činnosti. V roce 1949 přislíbilo tehdejší ministerstvo zemědělství finanční podporu na přístavbu nového třípatrového skladiště Ústřední zemědělské knihovny. V plánu se počítalo s vybavením skladiště, čítárny a speciálních studoven. Byl zpracován předběžný architektonický návrh. Byl to první, nikoliv však poslední návrh na řešení prostorových problémů knihovny.

Avšak počátkem padesátých let nastal zlom v přístupu Československé akademie zemědělské k Ústřední zemědělské knihovně. Teprve později se situace počala měnit. V roce 1955 začal vycházet Přehled přírůstků knihovního

fondu, který vychází přes různé změny názvu dodnes. Od 1.1.1957 získala knihovna svůj dnešní název Ústřední zemědělská a lesnická knihovna. Plánované vybudování nových skladů, studovny a čítárny bylo zrušeno. Z hlediska problémů s růstem a ukládáním knihovního fondu Ústřední zemědělské a lesnické knihovny v příštím období bylo toto rozhodnutí velmi nešťastné. Koncem padesátých let nastala po vydání knihovnického zákona změna. Ústřední zemědělská a lesnická knihovna byla pověřena funkcí odborného ústředí sítě zemědělských knihoven. Knihovna se v dalších letech podílela na pořádání odborných knihovnických kurzů a metodické činnosti. V šedesátých letech nastal další rozvoj Ústřední zemědělské a lesnické knihovny. Knihovna získala na základě vyhlášky MŠK oborový povinný výtisk periodické a neperiodické literatury z oblasti zemědělství. V roce 1960 bylo započato s budováním fondu Národní zemědělské literatury, který měl obsáhnout veškeré zemědělské publikace, vydané v Československu od roku 1945. Tato činnost však za několik let ustala a fond tzv. Národní knihovny splynul s fondem Ústřední zemědělské a lesnické knihovny. Knihovna uspořádala v roce 1961 celostátní seminář o práci se zemědělskou literaturou a řídila budování zemědělských knihoven na zemědělských závodech a výzkumných ústavech. Její činnost byla stále více zaměřena na služby zemědělskému výzkumu. Rozšířily se poskytované služby a knihovna započala zpřístupňovat své fondy prostřednictvím mikrofilmové a fotokopirovací služby, budovala speciální knihovní fondy a rozšířila bibliografickou činnost. V roce 1963 začal být na základě informací, docházejících do Ústřední zemědělské a lesnické knihovny budován centrální katalog odborné zemědělské literatury. Budování centrálního katalogu zemědělské literatury však bylo v 70. letech zastaveno. ÚVTI MZLHV, jehož byla ÚZLK součástí, byl v r. 1963 pověřen funkcí Mezinárodního ústředí pro koordinaci vědeckotechnických informací v zemědělství a lesnictví zemí RVHP. Od roku 1964 přistoupila Ústřední zemědělská a lesnická knihovna k budování fondu firemní literatury. V roce 1966 bylo v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně započato s poskytováním významné reprografické služby typu „Current Contents“, která trvá dosud a jejíž využívání přispívá k celorepublikovému racionálnímu využívání finančních prostředků na nákup zahraničních časopisů.

Rok 1968 přinesl oživení mezinárodních styků. Ředitel ÚZLK se zúčastnil 34. zasedání generální rady IFLA ve Frankfurtu. V tomto roce byl zaznamenán nejvyšší objem přírůstků knihovního fondu v historii Ústřední zemědělské a lesnické knihovny – přibylo 23.400 svazků a bylo získáváno 2.370 titulů časopisů. V roce 1969 bylo zahájeno hlášení do tehdejší Státní knihovny o novinách zahraniční literatury ve fondu Ústřední zemědělské a lesnické knihovny pro celostátní evidenci zahraniční literatury. Stojí za zmínku, že celé toto období byla součástí ÚZLK i knihárna. Po roce 1969 poklesly zahraniční aktivity ÚZLK s výjimkou zemí RVHP. V 70. letech se ÚZLK podílela na

řešení státního úkolu P-18-329-056. V roce 1972 byla v rámci racionalizačních opatření založena ústřední evidence odborných literárních rešerší a tematických bibliografií z oboru zemědělství. Rokem 1976 se knihovna stala jedním z útvarů Ústavu vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vzhledem k nárůstu přírůstků knihovního fondu se opět začala řešit otázka jeho ukládání a v roce 1977 byla zpracována technickoekonomická studie výstavby depozita ÚZLK v Kojeticích. I tato stavba však byla po několika letech zastavena. Ze spolupráce s FAO vznikl mimo jiné Bulletin Československého výboru pro spolupráci s FAO, který byl redigován v ÚZLK a vycházel v letech 1986-1992. Tento čtvrtletník obsahoval v každém čísle v první části originální autorské články a ve druhé části bibliografický přehled přírůstků literatury FAO v ÚZLK.

Listopad 1989 znamenal zásadní předěl v životě naší společnosti. Větší zájem o naši zemi se ve svém důsledku projevil i zájmem zahraničních partnerů a zahraničních krajanů o Ústřední zemědělskou a lesnickou knihovnu, což znamenalo okamžitý nárůst kvalitních informačních pramenů. Uskutěčnila se i změna na místě vedoucího ÚZLK. Ten se po konkursu v květnu 1990 zúčastnil 8. světového kongresu Mezinárodní asociace zemědělských knihovníků a informačních specialistů (IAALD) v Budapešti. Zde byla navázána řada mezinárodních kontaktů, zejména s Národní zemědělskou knihovnou USA. Tato setkání přinesla oživení a zkvalitnění mezinárodní spolupráce ÚZLK včetně mezinárodní výměny publikací. V červnu 1990 byly definovány hlavní problémové oblasti Ústřední zemědělské a lesnické knihovny a započalo se s odstraňováním restů z minulých let. Opět započaly práce na dostavbě depozita Kojetice. V září 1990 se uskutečnila prodejní výstava zemědělské literatury z produkce německého nakladatelství Paul Parey, která znamenala změnu v přístupu k akvizici zahraniční literatury, která se nadále neprováděla prostřednictvím ústředních institucí, ale prostřednictvím soukromých dodavatelských firem. V roce 1991 probíhaly práce na rozsáhlé rekonstrukci Ústřední zemědělské a lesnické knihovny a pracovníci knihovny začali pracovat v důstojnějších prostorách. Na podzim měl vedoucí ÚZLK možnost zúčastnit se 1. kulatého stolu zemědělských knihoven zemí střední a východní Evropy, který pořádala Národní zemědělská knihovna USA. Vzhledem k okamžitému pozitivnímu přínosu této akce bylo rozhodnuto, že budou tato setkání i nadále pokračovat. Tím byla započata tradice kulatých stolů, z nichž následující se konaly v Budapešti, Varšavě, Nitře, Praze a zatím poslední v roce 1997 v USA. Hlavním přínosem těchto „kulatých stolů“ je možnost seznámit se s nejnovějšími poznatky v oblasti zemědělské informatiky, zemědělského knihovnictví a služeb uživatelům. Je také zajímavé a užitečné sledovat měnící se podmínky zemědělských knihoven zemí střední a východní Evropy. Některé z nich neměly v roce 1991 ani vlastní reprografický přístroj. Vzhledem k mož-

nosti vzájemné konfrontace jsme si ale také bohužel uvědomili, že náskok Ústřední zemědělské a lesnické knihovny již není, zejména v oblasti automatizace, skutečností. V některých východoevropských zemědělských knihovnách, např. v Národní zemědělské knihovně v Budapešti, byl instalován komplexní automatizovaný knihovnický systém. Pokusy o zakoupení a instalaci podobného systému v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně nebyly úspěšné. I počátečním snahám o dobudování depozita v Kojeticích udělal konec zákon o restitucích, a tak musely být práce v roce 1992 opět přerušeny. Naproti tomu se v roce 1991 Ústřední zemědělská a lesnická knihovna stala členem mezinárodní sítě zemědělských knihoven AGLINET. Členství v této síti znamená další zapojení a prohloubení mezinárodní spolupráce ÚZLK. V tomto období také Ústřední zemědělská a lesnická knihovna ztratila právo oborového povinného výtisku neperiodik. Novelou zákona o povinných výtiscích však získala tzv. nabídkovou povinnost české literatury.

Počátkem roku 1992 byla dokončena rekonstrukce Ústřední zemědělské a lesnické knihovny, která znamenala především vznik dvou nových studoven – všeobecné studovny a studovny časopisů. Po téměř 60 letech mohl být oddělen provoz půjčovny od studovny. Rok 1992 (podzim) je i rokem, kdy byla Ústřední zemědělská a lesnická knihovna propojena do počítačové sítě a započalo se experimentálně s katalogizováním v systému CDS/ISIS (MAKS). V důsledku uplatňování restitučního zákona musela být vyklizena dosavadní depozita ÚZLK, která byla předána původním majitelům a převážná část knihovního fondu byla umístěna v náhradních prostorách. Rok 1992 byl i rokem, který znamenal konec Ústavu vědeckotechnických informací pro zemědělství a snižování stavu pracovních sil. Od 1.1.1993 se vznikem České republiky je Ústřední zemědělská a lesnická knihovna součástí Ústavu zemědělských a potravinářských informací. V tomto období také došlo k racionalizaci v oblasti mezinárodní výměny publikací. Byla omezena nebo zastavena výměna s nerelevantními partnery a naopak navázána a rozšířena výměna s knihovnami a informačními středisky, které jsou významné jak z hlediska odborného, tak i z hlediska potřeb transformace českého zemědělství a směřování České republiky do Evropské unie. Také byla prohloubena spolupráce s knihovnami a informačními středisky zemědělských univerzit v Praze, Brně a Českých Budějovicích. V roce 1994 získala Ústřední zemědělská a lesnická knihovna statut depozitní knihovny FAO pro Českou republiku. Po zkušebním poloprovozu je od ledna 1994 zpracováván knihovní fond ÚZLK plně v systému CDS/ISIS (MAKS). V roce 1995 se Ústřední zemědělská a lesnická knihovna podílela na organizování 5. kulatého stolu zemědělských knihoven zemí střední a východní Evropy, který se za účasti vedoucích představitelů Národní zemědělské knihovny USA konal v Praze. V tomto roce byla také ustavena knihovní rada ze zástupců Ministerstva ze-

mědělství, Ústavu zemědělských a potravinářských informací a zemědělských univerzit, která usměrňuje akviziční politiku Ústřední zemědělské a lesnické knihovny. V prosinci získala knihovna přístup k INTERNETu. Vzhledem k tomu, že je dosud umožněn přístup k INTERNETu pouze na čtyřech pracovištích knihovny, což je z hlediska jejich potřeb naprosto nedostatečné, nemůže být jeho využívání na úrovni odpovídající potřebám ÚZLK. Snahy o jeho rozšíření na další pracoviště knihovny narážejí na neochotu pracovníků odpovědných za automatizaci ÚZPI. V roce 1997 se díky pochopení ministerstva zemědělství obnovily práce na dostavbě depozita Ústřední zemědělské a lesnické knihovny v Kojeticích s plánovanou kapacitou 750 000 svazků. Byla vypsána veřejná obchodní soutěž a po výběru dodavatele a zpracování projektu se koncem roku obnovily práce. V závěru roku 1997 byl v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně instalován vyhledávací systém IRIS, který umožňuje uživatelům knihovny mnohahlediskové vyhledávání v databázi informačních pramenů, která v současné době obsahuje 45.000 záznamů. V letošním roce získala Ústřední zemědělská a lesnická knihovna grant v rámci programu INFRA II na projekt, jehož cílem je zpřístupnění fondů ÚZLK na INTERNETu.

V současné době fondy Ústřední zemědělské a lesnické knihovny obsahují více než 1 milion svazků knih, výzkumných zpráv, cestovních zpráv, disertací, literatury FAO, svázaných ročníků časopisů, videokazet atd. ÚZLK odebírá v letošním roce 737 titulů domácích a zahraničních časopisů. Roční přírůstek knihovního fondu je 8–10 000 svazků. Významným zdrojem kvalitní periodické i neperiodické literatury zůstává mezinárodní výměna publikací. Ústřední zemědělská a lesnická knihovna spolupracuje s více než 800 partnery ze 45 zemí světa. Ročně knihovnu navštíví okolo 16.000 uživatelů a realizuje se téměř 100.000 výpůjček. Knihovna poskytuje svým uživatelům výpůjční služby, reprografické služby, půjčuje videokazety. Pro informaci uživatelů o nových informačních pramenech ve fondech Ústřední zemědělské a lesnické knihovny zpracovává a vydává ÚZLK Přehled novinek ve fondu Ústřední zemědělské a lesnické knihovny a Seznam časopisů objednaných ÚZLK. V posledních letech je kladen důraz na poskytování referenčních služeb. Uživatelům jsou poskytovány informace z databází budovaných knihovnou, a to knižních novinek ve fondu ÚZLK, časopisů odebíraných knihovnou, rešerší a tematických bibliografií z oboru zemědělství, lesnictví a potravinářství, vědeckotechnických akcí v ČR a zahraničí z oblasti zemědělství, firemní literatury ve fondu ÚZLK, databáze výrobního zaměření firem, AGROVIDEA a dále jsou poskytovány informace z databází převzatých – Celostátní evidence zahraničních časopisů, České zemědělské bibliografie a z bibliografických databází CAB a Current Contents. Cílem je podat informace nejen o informačních pramenech ve fondu ÚZLK, ale i jiné informace zajímaví

zemědělskou veřejnost.

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna rozvinula v minulých letech spolupráci na národní a mezinárodní úrovni. Je členem Sdružení knihoven ČR, Asociace knihoven ČR, je kolektivním členem SKIPu. Pracovníci knihovny jsou zapojeni do práce celostátních odborných komisí – akviziční komise, komise služeb, komise pro aplikaci mezinárodních standardů ve jmenném popisu dokumentů. ÚZLK je členem Mezinárodní asociace zemědělských knihovníků a informačních specialistů (IAALD), plní své povinnosti vyplývající ze členství v mezinárodní síti zemědělských knihoven AGLINET a plní úkoly Společného programu spolupráce uzavřeného mezi Národní zemědělskou knihovnou USA a zemědělskými knihovnami země střední a východní Evropy. V závěru roku 1997 byla podepsána dohoda s Národní knihovnou ČR o spolupráci na souborném katalogu CASLIN. V rámci domovské stránky ÚZPI je budována i domovská stránka Ústřední zemědělské a lesnické knihovny. Internetová adresa ÚZLK je <http://www.uzpi.cz/cs/uzlk.htm>.

Mohu-li závěrem zhodnotit celý vývoj Ústřední zemědělské a lesnické knihovny, rozdělil bych jej do několika velmi rozdílných etap. Po rozvoji v letech 1926–1938, kdy se knihovna dostala na přední místo mezi českými a světovými zemědělskými knihovnami, nastal ve válečných letech útlum. Nadějný vývoj knihovny v poválečném období byl zastaven v padesátých letech. V šedesátých letech nastal opětový rozvoj, který byl však v dalších desetiletích utlumen. S rozvojem demokracie po roce 1989 nastaly zcela jiné podmínky. Ústřední zemědělská a lesnická knihovna se začala profilovat jako moderní informační instituce. Rozšířila se nabídka služeb ÚZLK. Uskutečnila se rekonstrukce knihovny, díky které mohou tyto služby naši uživatelé lépe využívat. Byly položeny základy automatizace a tím se zkvalitnilo a urychlilo poskytování informací našim uživatelům. Díky pochopení ministerstva zemědělství byly zahájeny práce na dostavbě depozitního skladu v Kojeticích, takže po mnoha letech bude fond Ústřední zemědělské a lesnické knihovny umístěn v podmínkách, které umožní jeho kvalitní uložení. Na racionálních základech se rozvinula národní a mezinárodní spolupráce. Uskutečnila se i racionalizace v oblasti akvizice informačních pramenů včetně mezinárodní výměny publikací. Věřím, že v dalším období nastane změna i v přístupu ÚZPI k otázce rozvoje automatizace Ústřední zemědělské a lesnické knihovny včetně využívání INTERNETu v podmínkách informační společnosti 21. století.